

Ressenya del llibre
Una mirada a la salut mental
en la discapacitat intel·lectual. Retrats-Relats
(Carbó i Bonjoch, C. & Artal i Traveria, S., 2023)

XAVIER PÉREZ PÉREZ¹

¹ *Psicòleg general sanitari, psicoterapeuta (ACPP-FEAP) i consultor d'organitzacions. Experiència clínica en la pràctica privada.*

Contacte: xaviper@copc.cat

Rebut: 05/12/2024 - Acceptat: 18/12/2024

Una mirada a la salut mental en la discapacitat intel·lectual. Retrats-Relats és un llibre sobre Salut Mental editat per Octaedro, que en el moment d'escriure la present ressenya ja va per la seva segona edició en català. La primera edició es va publicar el juliol del 2023. En castellà, va ser publicada un any després, el juliol del 2024.

Està escrit per dos psicòlegs i psicoterapeutes, especialistes en psicologia clínica, la Cristina Carbó i el Santi Artal. Junts sumen gairebé mig segle d'experiència treballant en l'assistència tant pública com privada i tractant a pacients adults, nens i adolescents.

Cristina Carbó fa més de vint-i-cinc anys que es dedica professionalment a l'atenció psicoterapèutica de població adulta i infantil així com a les seves famílies. Ha estat disset anys vinculada al Parc Sanitari Sant Joan de Déu, exercint en diversos serveis i residències dirigits a persones amb DI (Discapacitat Intel·lectual), com el SESMDI (Servei de Salut Mental per a persones amb DI), la UHEDI (Unitat d'Hospitalització Especialitzada per a persones amb DI), així com la Residència Santa Anna i la Residència Sant Ricard. Des de fa uns cinc anys treballa a la Fundació Eulàlia Torras de Beà (FETB), concretament al Centre de Salut Mental Infanto-Juvenil de Sant Andreu. També és la responsable de docència d'aquesta Fundació, compaginant aquesta activitat amb la supervisió clínica en la Fundació Maresme.

Per la seva part Santi Artal va començar la seva trajectòria exercint com a psicòleg al Centre Terapèutic Bellaire, una institució dedicada a la recerca, l'educació i el tractament de persones diagnosticades amb trastorns de l'espectre autista (TEA). En aquest centre va estar més de quinze anys, compaginant la seva activitat amb l'exercici de la psicoteràpia en consulta privada, on fa més de vint anys que atén a població adulta com infantojuvenil, així com a les seves famílies. Actualment, compatibilitza la seva activitat amb la supervisió d'altres professionals junt amb la docència, impartint classes i seminaris des d'una orientació

psicoanalítica en diferents institucions dedicades a la formació clínica.

El llibre mostra, a través de diferents relats de pacients amb discapacitat intel·lectual i del desenvolupament (DID) tractats pels mateixos autors del llibre, l'abordatge que s'ha fet servir amb aquestes persones i el vincle que s'ha generat amb elles. Aquest vincle neix de la manera particular de comprendre la casuística d'aquests pacients i es basa en la mirada atenta a la idiosincràsia de cadascun d'ells, que va més enllà d'allò merament observable.

Es tracta, podem dir, d'una invitació a la reflexió profunda i crítica sobre com és la intervenció a l'assistència pública i de la inclusió en la societat de les persones amb DID, des de les primeres etapes d'escolarització en el sistema educatiu, passant per l'adolescència fins a arribar als inicis de la seva vida adulta. Aporta d'aquesta manera una visió longitudinal sobre l'esdevenir d'aquestes persones al llarg de la seva trajectòria vital, de les diferents etapes que travessen cadascuna d'elles, així com dels recursos que es destinen a la seva assistència per part del sistema públic de salut.

No es tracta d'un llibre dirigit tan sols a professionals de l'àmbit de la Salut Mental que estiguin familiaritzats amb l'assistència a persones amb DID o vulguin dedicar-se a ella, o a les famílies d'aquests pacients, sinó que va dirigit a totes aquelles persones que tinguin interès en reflexionar i aprofundir sobre el paper que juga la discapacitat en cadascun de nosaltres, d'explorar els propis límits i la importància de poder-los reconèixer, així com d'acceptar les nostres capacitats i recursos. En última instància és un relat sobre la condició humana; sobre la nostra vulnerabilitat i la nostra interdependència.

El llibre consta de catorze capítols, els dotze primers versen sobre diferents casos clínics, relats que mostren diferents situacions, problemàtiques o conflictes que han d'afrontar els protagonistes, les seves famílies i els professionals que els atenen, segons sigui el recurs assistencial encarregat

d'atendre'ls i l'etapa vital per la qual travessin aquestes persones.

En els dos últims capítols, es reflexiona sobre allò que s'ha anat mostrant en els relats precedents, i s'exposa a manera de conclusió, quina és l'aproximació que els autors proposen sobre l'abordatge d'aquests pacients. La seva mirada, que va més enllà de la pràctica clínica, comporta una crítica sobre cap a on s'orienta la societat en la qual vivim, immersa en les tecnologies de la informació i la comunicació, que “sota la idea d'una màxima connexió, està generant més desconexió” (Carbó i Artal, 2023, p. 229), la qual cosa també influeix i condiona la manera en què ens situem enfront de la discapacitat i, per tant, davant d'allò que ens és diferent.

També inclou al final un glossari de termes sobre els diferents recursos que conformen la xarxa d'assistència pública, que és molt útil perquè el lector no es perdi en un intricat mar de sigles.

Continuant amb el llibre, cal esmentar que l'èmfasi en cadascun dels relats està posat en la mirada i els retrats que amb ella som capaços de compondre, de configurar, de revelar i que constitueixen en essència, el valor d'allò que es transmet. Els autors assenyalen:

“En funció de com un hagi estat mirat, més o menys acollit per la mirada d'un altre, anirà construint una imatge de si mateix i del món i, per tant, com sigui aquesta mirada condicionarà la nostra manera de mirar-nos i de mirar el que ens envolta.” (Carbó i Artal, 2023, p. 220)

En aquest sentit, apel·len a la “mirada atenta”, parafraçant a Josep Maria Esquirol (2024), un autor que no en va ésser citat al llarg del llibre. Una mirada respectuosa cap a l'alteritat que es pren el temps necessari a fi que pugui donar-se la comprensió que confereix sentit al fenomen clínic observat, i que per tant acull i recull el sofriment i el malestar de la persona que és atesa.

D'aquesta manera, cada capítol es converteix en la presentació i evolució d'un cas clínic, arribant fins i tot a la transcripció en el capítol dotzè de diverses sessions de teràpia, així com de la supervisió d'aquest material. Supervisió que cal dir, mostra com es pot pensar i filar una sessió clínic des d'una orientació psicoanalítica, a través de la lliure associació d'idees que suscita en el supervisor l'exposició del cas, i la riquesa que es pot extreure del material presentat.

Cal destacar la generositat dels autors a l'hora d'exposar i compartir d'una forma tan oberta i sincera el seu treball clínic dut a terme amb cadascun d'aquests pacients, acostant al lector a les dificultats per les quals sovint els professionals de la salut mental travessem durant les sessions clíniques amb els nostres pacients, parlant, per citar un exemple, de la dificultat per a “suportar la foscor de no entendre res, la inquietud d'anar a les palpentes” (Carbó i Artal, 2023, p. 24).

Al llarg del llibre es posa de manifest la importància de la funció del terapeuta per acostar a la persona als seus límits i la dificultat que comporta poder acceptar-los per viure més d'acord amb el principi de realitat. Dificultat que no afecta només a les persones amb DID, al contrari, és pròpia de l'essència de l'ésser humà i per tant ens afecta a tots, siguin quines siguin les nostres capacitats, malalties o afeccions.

En aquest sentit, el llibre es pot prendre com un manual de bones pràctiques psicoterapèutiques, molt amè i de fàcil lectura, exempt de circumloquis i pesades teoritzacions. És un llibre molt pràctic i il·lustratiu gràcies a l'exposició dels casos tractats i vàlid per a tots aquells professionals que vulguin perfeccionar la seva pràctica clínica. Cada capítol mostra l'essència de tot treball terapèutic, que ha d'estar basat en un veritable interès per entendre a la persona, una búsqueda del significat profund del seu comportament i la voluntat de voler “comprendre què porta a la persona a fer una cosa d'una forma concreta i no d'una altra” (Carbó i Artal, 2023, p. 219), tot plegat és el que els autors denominen “la radiografia del funcionament” (Carbó i Artal, 2023, p. 219).

S'evidencia un esforç tenaç i persistent per anar més enllà del que s'observa a simple vista i la voluntat d'oferir una ajuda honesta i realista, mostrant una necessària tolerància enfront de determinades conductes que resulten impactants i que requereixen un "poder esperar, donar-se una mica més de temps i veure si som capaços d'entendre alguna cosa" (Carbó i Artal, 2023, p. 23).

També el llibre assenyala la necessitat d'acompanyar al pacient i a les seves famílies al llarg dels diferents canvis que es donen en la seva vida, per petits i poc substancials que siguin. Treballar la preocupació sobre el que serà d'ells quan els falti la seva ajuda o ja no hi siguin per a poder-los assistir en les seves necessitats. Una angoixa que pot ser compartida per qualsevol mare o pare de família, però que en el cas dels pacients amb DID és més acusada per la seva inferior autonomia personal.

Semblaria, finalment, que el treball amb pacients amb DID és un mitjà per apropar al lector a preguntar-se sobre el significat d'acceptar la diferència i les contradiccions d'un sistema que avoca per la inclusió, però al mateix temps pateix dels recursos necessaris per a fer-la efectiva. Enfront de la falta de recursos, es tendeix a una inclusió forçada que no pot atendre les necessitats particulars de cada persona i que pot acabar fent més mal que bé en el pretès benestar que persegueix aconseguir. El llibre posa d'aquesta manera al descobert "la hipocresia d'un sistema que diu que integra i acull quan, en realitat, no sempre és així" (Carbó i Artal, 2023, p. 227).

Per concloure, voldria assenyalar que el llibre trenca una llança a favor dels professionals que es dediquen a l'abordatge de la discapacitat, un àmbit de la salut mental que no gaudeix del mateix prestigi que altres àmbits de l'assistència clínica i que amb freqüència s'ha considerat que era de menor importància. Potser com a reflex del menyspreu i de la dificultat que suposa acceptar els mateixos límits, projectant en les persones amb DID allò què no som capaços d'acceptar de nosaltres mateixos i que per tant, se'ns fa difícil de tolerar.

Acostar-se a la discapacitat de l'altre, és una manera d'acollir i abraçar la pròpia, essent una via per acceptar la diferència de forma més tolerant i sense prejudicis. Aquest és, en última instància, el missatge que el llibre tracta de transmetre als lectors que s'acostin a la seva lectura i que s'encercla en el subtítol de *Retrats-Relats*: tota una invitació a la introspecció a través de donar reconeixement a la dimensió contemplativa de l'ésser humà.

Bibliografia

- Carbó i Bonjoch, C. & Artal i Traveria, S. (2023). *Una mirada a la salut mental en la discapacitat intel·lectual*. Octaedro
- Esquirol Calaf, J. M. (2024). *El respeto o la mirada atenta*. Gedisa